

E-LOGOS
ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY/2003
ISSN 1211-0442

Subjektivismus

Ondřej Vašíček

5. „Pravý svět“ – myšlenka, která není již k ničemu, ani již nezavazuje, - myšlenka stavší se neužitečnou, zbytečnou, *tedy* vyvrácená myšlenka: odstraňme ji! (...)

6. Pravý svět jsme odklidili, jaký svět zbyl? Zdánlivý snad?... Ó ne! *S pravým světem jsme odklidili i svět zdánlivý!*¹

1) Vymezení subjektivismu

Subjektivismus, jakožto extrémní individualismus, znamená pochybnost nad existencí okolního světa a z ní plynoucí důraz na já jako na jedinou jistotu.

Život mne naučil pochybovat o všem, co mne jednou zklame, o všem, co nemůžu vědět na 100%. Z empirické zkušenosti² vím, že rozdíl mezi snem a skutečností je rozeznatelný pouze, pokud zrovna nespím. Ve snu jsem zpravidla přesvědčen, že jsem ve skutečnosti. Díky této zkušenosti mne napadá jediná otázka: existuje na mně nezávislý svět? K odpovědi se dostanu později.

Podstatné na všech snech, stejně jako na skutečnosti, je fakt, že jsou nezávislé na vůli subjektu. Každý, kdo zažil jev pojmenovaný „noční můra“ ví, že i ve snu může člověk trpět, že se ve snech dějí věci, které *nechce*. Nezávislost skutečnosti na vůli tedy nedokazuje nezávislost skutečnosti na subjektu³. Žádnými empirickými ani racionálními prostředky nelze prokázat ani vyvrátit existenci na subjektu nezávislého světa. Proto jsem subjektivistou.

Subjektivistický pohled na svět s sebou nese velký kus zodpovědnosti. Neexistuje žádný jiný, opravdový, svět – existuje jenom tento skutečný svět, svět, který vidím a cítím. Vše, co se v něm stane je *moje* dílo.

270. *Co praví tvé svědomí?* – „Staň se tím, kým jsi.“⁴

2) Dobro, krásno, pravda

Je známo, že požadují na filosofovi, aby se stavěl mimo dobro a zlo – aby měl ilusi morálního soudu *pod* sebou. Tento požadavek vyplývá z názoru, jenž byl mnou poprvé formulován: *že vůbec není morálních pravd.*⁵

¹ F. Nietzsche: Soumrak model čili: jak se filosofuje kladivem, str 42, Votobia 1995

² Jeden ze základních pilířů objektivismu; ke kritice a vyvrácení objektivismu jako liberální filosofie se dostanu později

³ A nebo dokazuje nezávislost snu na subjektu; tedy: ti lidé, co se mi zdají jsou *myslící bytosti*

⁴ F. Nietzsche: Radostná věda, str. 144, nak. Aurora, Praha 2001

⁵ F. Nietzsche: Soumrak model čili: jak se filosofuje kladivem, str 73, Votobia 1995

Co je krásné? Lze objektivně vymezit krásno? Kladná odpověď se stala velkým pokušením některých „zušlechťovatelů lidstva“. Snaží se vnutit svůj (ne)vkus ostatním, dle nich, hloupým lidem. Pasují sebe sama na experty pro krásno. Bojím se takových „expertů“. Jakékoli nesubjektivní krásno *musí* být podporováno násilím. A já se ptám: Kdo jste, že svůj vlastní *subjektivní* vkus pasujete na objektivní? Kdo jste, že nám říkáte, co se nám má líbit? Jste snad Bůh?

Konkrétní, pozitivní⁶, vymezení krásna znamená ve svém důsledku etatismus, socialismus. Zbývá nám formální vymezení krásna: krásné je vše, co intenzivně, leč vyváženě uspokojí zároveň smyslovost a duchovnost⁷. Tato definice zní velice rozumně, avšak i v ní najdeme různá úskalí: Krásná je tedy jen taková žena či dívka, která zároveň uspokojí svého muže jak na straně intelektuální, tak na straně fyzické. „Krásná“ tedy znamená (dle „formalistické“ definice) fyzicky pěkná a zároveň inteligentní žena. Co všechny ostatní dívky a ženy – fyzicky nepřitažlivé nebo hloupé; znamená to tedy, že nejsou *krásné*? Formalista by mohl namítnout, že se jeho definice vztahuje pouze na neživá jsoucná. To už ale konkretizuje! Dostává se do rozporu. Dalším problémem v našem příkladu je ona míra inteligence a fyzické přitažlivosti. Kdo ji posoudí? Formalista? Nebo každé individuum? Pokud je rozhodnutí o obou hodnotách – o duchovnu a o fyzičnu – ponecháno každému jednotlivci, potom s onou definicí souhlasím. Neznačená to ale, že hodnotíme krásno subjektivně? Každý jsme jinak inteligentní a každý máme jiný „fyzický“ vkus, ergo každému z nás se subjektivně líbí něco jiného.

Co je krásné nemůže nikdo bez konstrukcionistických resp. zušlechťovatelských záměrů určit; lze vymezit dobro? Obdobným způsobem jako krásno se snaží kladně odpovědět oni objektivisté, moralisté, socialisté. Např. Ayn Randová uvádí:

Vše, co životu rozumové bytosti prospívá, je dobrem; vše co jej ničí je zlem.⁸

Existuje tolik příkladů, kdy neničit jeden život znamená ničit druhý; kdo je arbitr *koho* život je důležitější? Třeba ve válce, kdy proti sobě stojí dva nepřátelští vojáci - z pozice vojáka, který ví, že bude zabit nezabije-li, se onen „imperativ“ stává těžkou otázkou: Můj nebo jeho život? Každé jednání, v tomto případě, bude *proti* životu. A co sadistovy choutky v protikladu s vůlí necítit bolest u sadistovi oběti?

Dobrem může být život, ale spíš *užitek* jako subjektivní pocit. Egoismus ve své krystalické podobě je jediná možná morálka. Kupodivu sami objektivisté hájí egoismus⁹:

Egoismus není krátkodobou maximalizací pocitu užitku bez ohledu na dlouhé období a na ostatní lidi (...) Altruismus je opakem egoismu. Jeho obsahem je sebezapření, sebeponižování, sebeobětování, pokora, odříkání. Altruismus znamená ve svém důsledku vlastní sebezničení.¹⁰

⁶ Tedy „Objektivistické“

⁷ Zdroj: Přednáška Axiologie doc. Pavlíka

⁸ Ayn Rand: Philosophy: Who needs it str. 27, NY, květen 1989

Je s podivem, jak se onen objektivistický imperativ tolik blíží Kantovu kategorickému imperativu, když objektivisté Kanta nejsou sto vystát.

⁹ Později uvedu logické rozpory v jejich filosofii, které vysvětlí „schizofrenii“ objektivistů chtít obojí: individualismus a objektivní dobro

¹⁰ J. Kinkor: Hayekova cesta do otroctví, str. 56-57, Brno, 2000

Každý člověk jedná teleologicky, každý člověk se snaží maximalizovat svůj celkový užitek. Pokud si tento zákon subjekt uvědomí a *přizná*, je na půl cesty k pochopení pravé tváře egoismu. Egoistický užitek může plynout i z nezištné pomoci druhým nebo upřednostňování dlouhodobých cílů namísto krátkodobých. Užitek se samozřejmě liší u každého jednotlivce, ergo dobro je také pouze subjektivní pojem. Pro každého je „dobro“ něco jiného a klidně se může stát, že jednotlivá dobra stojí proti sobě v rozporu.

9. Pomoz si sám, pak ti pomůže kdekdo. Princip lásky k bližnímu¹¹

Zbývá odpovědět na otázku jestli existuje objektivní pravda, existuje jiný svět, než ten, který myslím JÁ? Na tuto otázku odpovím ještě později, avšak uznávám, že existují na subjektu nezávislé skutečnosti:

3) Nezávislost na subjektu

Skutečnost, i závislá na subjektivní vůli, má určitá neměnná pravidla. Existují jevy, které jsou stejné jak ve snu, tak ve skutečnosti jako například matematika. Stejně tak není v rozporu se subjektivismem tvrdit, že nějaká činnost vede efektivněji k požadovanému kvantifikovatelnému výsledku než jiná¹². Je-li požadovaným výsledkem dostat se co nejrychleji se z místa A do místa B, potom je racionální zkoumat, jaký dopravní prostředek je pro danou akci vhodnější. Nelze objektivně určit, zda je letadlo lepší než auto, ale lze objektivně určit, který dopravní prostředek se do místa B dostane rychleji. Jestli subjekt uzná rychlejší dopravní prostředek subjektivně za horší a užije pomalejší už zkoumat nelze a je zvrácené do toho i jakkoli zasahovat.

4) Proti Objektivismu

Nemůžete však o tom (o objektivistických axiomech, poznámka O.V.) přesvědčit jinou osobu, dokud ona sama axiomy nepřijme – na základě svého vlastního vnímání reality. Pokud je popírá, je chybou předkládat jí nějaké argumenty a vůbec s ní o této otázce diskutovat. Nikdo nemůže přemýšlet nebo vnímat za jiné. Nepřesvědčí-li člověka realita sama – bez vaší pomoci – o tom, co je samozřejmé, pak se takový člověk vzdává rozumu a nelze s ním dále jednat.¹³ Jak objektivistické...

Jak jsem uvedl výše, zástupce objektivistů, Jiří Kinkor, sice uznává egoismus a individualismus¹⁴, ale sotva egoismus uzná, tak pošlape jeho podstatu a demaskuje své kolektivistické záměry:

Pojem egoismus coby na život orientovaná morálka se totiž nevztahuje jen na jednoho člověka, vztahuje se na člověka jako druh, tj. na každého člověka.¹⁵

Opět onen kantův imperativ, zde dokonce nazván egoismem! Pan Kinkor by si měl vybrat, jestli chce individualismus a svobodu jednotlivců nebo bojovat za myšlenky absolutního dobra - chránit *všechny* lidi, chránit lidstvo jako druh; chránit lidstvo

¹¹ F. Nietzsche: Soumrak model čili: jak se filosofuje kladivem, str 8, Votobia 1995

¹² Zde už porovnání se snem selhává

¹³ L. Peikoff: Objektivismus: Filosofie Ayn Randové, str. 29, nak. Dutton 1991

¹⁴ Jak je uvedeno výše

¹⁵ J. Kinkor: Hayekova cesta do otroctví, str. 56, Brno, 2000

stejně jako „chránily“ socialisté národy. Třetí cesta neexistuje. Boj za objektivní dobro s sebou nese spoustu úskalí – vypořádat se s jedinci, kteří nejsou ochotni na ono objektivní dobro přistoupit, zde si musí objektivista klást otázku, jak se onoho jedince zbavit nebo ho přesvědčit o své pravdě. Randovci se podobně jako jiné, na objektivním dobru založené¹⁶, ideologie dopředu a dobrovolně vzdali zbraní na poli argumentací (viz úvodní citát k odstavci). Jediné zbraně, které jim zbyly jsou na poli fyzické eliminace nás „nepohodlných“. Důsledkem objektivismu se nutně stává totalitní autokracie.

5) Proti subjektivismu

Argumentem objektivistů proti subjektivismu bývá Hitler jako důsledek subjektivismu. Hitler viděl svět jako závislý na své vůli, což se vymstilo nejen jemu, ale všem Němcům. Kromě toho, byl to právě Hitler, který viděl „objektivní dobro“ ve vyhlazování národů a kdokoli s tímto „objektivním cílem“ nesouhlasil byl eliminován. Neexistuje důkaz otm, že by se Hitler za subjektivistu považoval nebo že by jen zmínil pochybnost nad existencí „pravého“ světa. Hitler nebyl subjektivistou snažícím se prosadit svůj názor, ale tolerujícím ostatní názory jako názory jiných subjektů; Hitler byl objektivistou, protože o objektivnosti svého „dobra“ nepochyboval.

Objektivisté často podezírají subjektivisty z relativismu. My skutečně pochybujeme o *všem*¹⁷; vede nás k tomu intelektuální poctivost, ale to neznamená, že se budeme chovat jako by svět byl naší vůlí. Proto opakuji: Skutečnost není přímou vůlí subjektu. Z této věty nám plynou důsledky subjektivismu:

6) Důsledky subjektivismu

Díky nezávislosti skutečnosti na vůli můžeme odpovědět na výše položenou otázku – to jestli existuje na mně nezávislý okolní svět *není podstatné*. Svojí vůlí skutečnost přímo ovlivnit nemůžu a tak mi nezbyvá než se chovat racionálně egoisticky; chovat se tak, jako by na mně nezávislý svět existoval, i když o něm pochybuji. Důsledkem subjektivismu je nutně volný trh, neboť jenom konkurence ve všech oborech i v na sobě nezávislých myšleních vede k trhu. Jakékoli hledání „objektivního dobra“ nebo „objektivní pravdy“ a s tím související násilné přesvědčování všech, kteří nejsou ochotni na onu „objektivní pravdu“ přistoupit, vede k omezování subjektů (resp. individuí) a ve svém důsledku k etatismu, k Hitlerovi.

¹⁶ Pro příklad uveďme křesťany a jejich dogmata, křesťané také věří v objektivní dobro a nepochybují o něm. Je zajímavé s jakým přístupem hovoří o Ayn Randové právě moderní objektivisté – podobně jako křesťané o evangelích, o *nedotknutelných*

¹⁷ O všem kromě „Já, tady a teď“

Literatura:

F. Nietzsche: Soumrak model čili: jak se filosofuje kladivem, Votobia 1995

F. Nietzsche: Radostná věda, nak. Aurora, Praha 2001

Peikoff: Objektivismus: Filosofie Ayn Randové, str. 29, nak. Dutton 1991

Hayekova cesta do otroctví, Brno, 2000

Přednášky z hodin Doc. Jána Pavlíka

Adolf Hitler, Můj boj, nak. Otakar II

Jiří Vaněk: Základy sociální a ekonomické etiky, Praha, 1997

Jiří Olšovský: Slovník filosofických pojmů současnosti, nak. Erika, Praha 1999